

**LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO NARIAI
AUDRONIUS AŽUBALIS, ARVYDAS ANUŠAUSKAS, KAZYS
STARKEVIČIUS, ARVYDAS POČIUS, VALDAS RAKUTIS**

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro gen. direktoriui Arūnui Bubniui

2024-12-17

DĖL DESOVIETIZACIJOS KOMISIJOS SPRENDIMO JONO NOREIKOS ATŽVILGIU

KREIPIMASIS

2024-12-11 žiniasklaidoje pasirodė pranešimai, kad tarpžinybinė komisija, vertinanti, ar viešas objektas nepropaguoja totalitarinių ar autoritarinių režimų (toliau – Komisija), rekomenduoja nukabinti Šiauliuose esančią atminimo lentą žymiam kovotojui už Lietuvos laisvę Jonui Noreikai-Generolui Vėtrai. Komisijos pirmininko V. Karčiausko viešai išsakytas argumentas yra tas, kad „*Šiauliuose atminimo lenta yra pakabinta ant pastato, kuriame Jonas Noreika dirbo okupacinėje struktūroje, todėl ta lenta pažeidžia įstatymą*“ (ELTA pranešimas). Tačiau ta pati Komisija rekomenduoja palikti Jono Noreikos vardu pavadintą gatvę Šukionių kaime Pakruojo rajone, nes, kaip argumentavo Komisijos pirmininkas V. Karčiauskas: „*Nors jo [Jono Noreikos] veikla kontraversiška ir tai, kad jis bendradarbiavo su fašistine valdžia yra faktas, tačiau tai yra jo gimtasis kaimas, todėl rekomendavome pavadinimą palikti*“ (ELTA pranešimas).

Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymo 8 str., **prašome Jūsų nepritarti** Komisijos siūlymui Šiauliuose nukabinti atminimo lentą Jonui Noreikai dėl šių priežasčių:

1. Tokia Komisijos išvada ir siūlymas prieštarauja LR Konstitucijos 31 str. ir 109 str. ir paneigia LR Aukščiausiojo Teismo (toliau – AT) sprendimą, kuriuo Jonas Noreika buvo reabilituotas kartu su kitais savo bendražygiais sovietinėje byloje Nr.9792/3. Atkreipiame dėmesį, kad šioje sovietų sukurtoje byloje, kurios pagrindu Jonas Noreika buvo sušaudytas, jis buvo kaltintas ne tik bandymu nuversti sovietų valdžią, bet ir tuo, kuo jį viešai kaltina Komisijos pirmininkas V. Karčiauskas – „bendradarbiavimu su naciais“. Cituojame vieną iš sovietų sukurtos kaltinimų bylos prieš J. Noreiką punktą: „Jonas Noreika 1941 m. rugpjūčio mėn. savo noru įstojo į vokiečių okupantų tarnybą kaip Šiaulių apskrities viršininkas. Šį darbą tęsė iki 1943 metų, vykdė apskrityje vokiečių valdžios įsakymus ir pavedimus. Ne kartą masiniuose mitinguose bei susirinkimuose kalbėjo šmeižiančias antisovietinio turinio kalbas.“ (Lietuvos ypatingasis archyvas, F.K-1, Ap. 54 b. Nr. 9792/3).

Svarbu pažymėti, kad savo baigiamojoje priešmirtinėje kalboje sovietų teisme Noreika nesutiko tik su šiuo vieninteliu kaltinimu. J. Noreika: „Pateiktas kaltinimas man aiškus. Prisipažįstu kaltas iš dalies, **išskyrus tai, kad savanoriškai tarnavau vokiečiams.** <...>. Būdamas Lietuvos kariuomenėje, aš daviau priesaiką, kad būsiu ištikimas laisvai, nepriklausomai Lietuvai. Aš tvirtai laikiausi savo įsitikinimų. Aš stojau į kovą prieš Sovietų Sąjungą, prieš bolševikus. Visi faktai, kurie

bet visko nepadariau. **Prašau teismą mane išteisinti pagal 1 punktą kaltinimo, kad aš savanoriškai tarnavau vokiečiams**” (Lietuvos ypatingasis archyvas, F.K-1, Ap. 54 b. Nr. 9792/3).

Būdamas teisininkas ir pagal liudininkų prisiminimus Jonas Noreika teismo metu gerai suprato, kad ši byla jam baigsis mirtimi ir neneigė savo kovos prieš sovietus, tačiau jam net prieš mirtį buvo svarbu paneigti neteisingus kaltinimus bendradarbiavimu su okupantais vokiečiais. Lietuvos Respublikos Aukščiausiasis Teismas, reabilituodamas Joną Noreiką, šioje byloje nenurodė, kad jį reabilituoja tik dėl atskirų punktų, vadinasi, reabilitavo pilna sovietų sukurpto kaltinimo apimtimi, taigi, ir dėl tariamo „savanoriško bendradarbiavimo su vokiečiais“.

Komisija ir jos pirmininkas V. Karčiauskas, kartodami sovietų primestus Jonui Noreikai neteisingus kaltinimus ir siūlydami nuimti jo atminimo lentą nuo neva okupacinei struktūrai priklausiusio pastato (!), ignoruoja LR Aukščiausiojo Teismo reabilitavimo sprendimą ir jam prieštarauja, bei taip pažeidžia jau minėtus LR Konstitucijos straipsnius.

2. Komisijos pirmininkas V. Karčiauskas viešai teigia, kad „prašėme daug pažymų, kad būtų išnagrinėta jo [Jono Noreikos] istorija, veikla karo metais“. Mūsų giliu įsitikinimu, valstybines funkcijas atliekanti Komisija pirmiausia turi remtis ne įvairiomis, šiuo atveju itin priešingomis pažymomis, bet žinomais labai aiškiais faktais:

a) Jonas Noreika Šiaulių apskrities viršininku buvo paskirtas ne nacių, o Lietuvos laikinosios vyriausybės, kuri tikėjosi, kad kaip ir I Pasaulinio karo metais, taip ir II Pasaulinio karo metais vokiečiai pripažins Lietuvos nepriklausomybę arba bent įves švelnesnį okupacinį režimą, koks buvo Danijoje, Norvegijoje, Belgijoje ar Liuksemburge, kur vietos gyventojai, tarp jų ir žydai, nukentėjo mažiausiai;

b) Vokiečiams nepripažinus Lietuvos savarankiškumo, Lietuvos Laikinoji vyriausybė atsistatydino kviesdama jos sudarytas savivaldos institucijas nesitraukti ir taip gyventojams palengvinti okupantų priespaudą, kuri tapdavo žymiai sunkesnė ten, kur naciai paskirdavo savo atstovus savivaldoje. To laikotarpio okupuotoje Lietuvoje toks išlikęs lietuviškos savivaldos grandžių darbas nebuvo vertinamas kaip kolaboravimas, bet priešingai – kaip pagalba vietos gyventojams.

c) atsistatydinus Lietuvos laikinajai vyriausybei ir pradėjus kurti antinacinį pagrindį, Šiaulių apskrities viršininkas Jonas Noreika tokį antinacinį pagrindį sukūrė Šiauliuose ir tapo tokio pagrindžio Šiaulių apygardos vadu, kūrė pagrindinės karinės organizacijos „Kęstutis“ štabus Telšių ir Mažeikių apskrityse, telkė ginklus Lietuvos karinių pajėgų atkūrimui. Už antinacinę pagrindinę veiklą naciai Joną Noreiką suėmė ir įkalino žiaurumu pagarsėjusiame Štuthofio koncentracijos lageryje. Vokiečių saugumo policijos ir SD vadas Lietuvoje Karlas Jägeris Joną Noreiką apkaltino tuo, kad „vadovavo lietuvių pasipriešinimo judėjimui ir ypač kurstė prieš Reicho komisaro paskelbtą lietuvių tautos mobilizaciją (iš Štuthofio koncentracijos stovyklos kalinių kortelės).

d) Šiaulių žydų gelbėtojas kunigas Jonas Borevičius, kuriam už šią kilnią veiklą pastatytas paminklas Šiauliuose, JAV teisme liudijo, kad gelbėti žydus jį paskatino antinacinio Šiaulių apygardos pagrindžio vadas Jonas Noreika. Atkreipiamė dėmesį, kad dėl šio J. Borevičiaus liudijimo kai kurių istorikų sukeltas abejones, neva dešimtis Šiaulių žydų išgelbėjęs J. Borevičius galėjo supainioti Noreiką su kitu asmeniu, akivaizdžiai paneigė kun. Antanas Saulaitis, paliudijęs, kaip po karo į JAV pasitraukęs J. Borevičius labai artimai bendravo su J. Noreikos žmona ir vaikais, taip pat likę faktai, kad J. Noreikos mirties metinių proga kun. J. Borevičius už jį laikydavo mišias.

e) Šiaulių žydų gelbėjimo organizatorius kartu su žmona Sofija Jasaitiene išgelbėjęs dešimtis žydų ir už tai apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, Šiaulių vyr. gydytojas Domas Jasaitis karo metais ne tik artimai bendravo su J. Noreika, bet ir dėjo daug pastangų, kad įkalintą J. Noreiką išpirktų iš Štuthofio koncentracijos lagerio. Žinodamas itin svarbų J. Noreikos indėlį antinacinio pasipriešinimo veikloje, D. Jasaitis po karo J. Noreiką įvertino kaip „didelį patriotą, griežtai gynusį krašto reikalus prieš okupantus“.

Apibendrinęs minėtus faktus LGRTC istorikas, mokslų daktaras Alfredas Rukšėnas (nėra daugiau diplomuotų istorikų Lietuvoje ir užsienyje, kurie būtų labiau įsigilinę į J. Noreikos biografiją, nei A. Rukšėnas) daro tokią išvadą: „vykdydamas šias administracines ir politines pareigas Jonas Noreika siekė apsaugoti gyventojus nuo okupacinės valdžios politikos neigiamų padarinių,

padėjo nacių persekiojamiems žydams, 1943 m. pradžioje prisidėjo prie SS legiono boikoto, siekė įsigyti ginklų, kuriuos būtų galima panaudoti kovai už laisvę, platino pagrindinę spaudą“.

3. Jei tokią Jono Noreikos veiklą, apsaugojusią dešimtis ar net šimtus šiaulielių nuo prievartinio ėmimo į SS dalinį, ženkliai prisidėjusią prie šiaulielių žydų gelbėjimo, Komisija ir jos pirmininkas vis tiek vertina kaip „bendradarbiavimą su fašistine valdžia“, lieka visiškai neaišku, kodėl tada siūloma palikti J. Noreikos gatvės pavadinimą Šukionių kaime – toks susidvejinęs Komisijos sprendimas vienu ar kitu atveju neišvengiamai prieštarauja LR draudimo propaguoti totalitarinius, autoritarinius režimus ir jų ideologijas įstatymui.

Be to, siūlome patikslinti Šiauliuose pakabintos Jono Noreikos – Vėtros lentelės pavadinimo tekstą taip:

„Šiame pastate 1941-1943 m. dirbęs Šiaulių apskrities viršininkas Jonas Noreika sukūrė Šiaulių antinacinį pagrindį, kuris priešinosi nacių okupacinės valdžios represijoms, padėjo persekiojamiems žydams, platino pagrindinę spaudą. Už tai 1943 m. J. Noreika buvo įkalintas Štuthofio konclageryje.

Sovietų okupacijos metais J. Noreika-Generolas Vėtra organizavo visuotinį antisovietinį pasipriešinimą, už tai 1947 m. sovietų buvo sušaudytas.“

arba

„Šiame pastate 1941-1943 m. dirbęs Šiaulių apskrities viršininkas Jonas Noreika vadovavo pagrindiniam antinaciniam pasipriešinimui ir už tai buvo įkalintas konclageryje. 1947 m. sušaudytas už antisovietinę veiklą.“

Pridedama:

Pažyma apie Jono Noreikos reabilitavimą Lietuvos Respublikos Aukščiausiąjame Teisme.

Seimo nariai

Andrius Štikonas
Arūnas Anuškevičius
Razys Štikonas
Arūnas Počkus
Valdas Rakutis